

УДК 658.152

К.В. Голуб, аспірант

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ

К.В. Голуб, аспірант

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМОЙ УКРАИНЫ

Kseniia Holub, PhD student

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

CONCEPTUAL FRAMEWORK ANTICRISIS MANAGEMENT OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Розглянуто концептуальні питання протидії впливу наслідків економічної кризи на банківський сектор економіки України з метою підвищення результативності його функціонування та створення необхідних умов для зміцнення фінансового потенціалу національної економіки країни загалом. Проаналізовано структуру та динаміку золотовалютних резервів України та виявлено основні макроекономічні причини їх зміни. З метою підвищення результативності функціонування банківської системи країни, усунення факторів негативного впливу запропонована система принципів її антикризового управління.

Ключові слова: банківська система, антикризове управління, економічна криза, тіньова економіка, банківські послуги.

Рассмотрены концептуальные вопросы противодействия влиянию последствий экономического кризиса на банковский сектор экономики Украины с целью повышения результативности его функционирования и создания необходимых условий для укрепления финансового потенциала национальной экономики страны в целом. Проанализированы структура и динамика золотовалютных резервов Украины и выявлены основные макроекономические причины их изменения. С целью повышения результативности функционирования банковской системы страны, устранения факторов негативного влияния предложена система принципов ее антикризисного управления.

Ключевые слова: банковская система, антикризисное управление, экономический кризис, теневая экономика, банковские услуги.

The article discusses the conceptual issues of combating the impact of the economic crisis on the banking sector of Ukraine in order to improve the effectiveness of its operations and create the necessary conditions for strengthening the financial capacity of the national economy as a whole. The structure and dynamics of reserves Ukraine and identifies the main causes of macroeconomic changes. To improve the efficiency of the banking system of the country, eliminating factors of negative impact, the proposed system principles of crisis management.

Key words: banking system, crisis management, the economic crisis, the shadow economy, banking services.

Постановка проблеми. Функціонування банківського сектору економіки перебуває у тісному взаємозв'язку зі станом національної економіки, має безпосередній вплив на результативність функціонування як окремих галузей та суб'єктів господарювання, так і індивідуальних домогосподарств. Сучасний стан банківської системи України характеризується низьким рівнем протидії наслідкам економічних криз, які носять як національний, так і глобальний характер. Відсутність належної системи протидії кризовим явищам у банківській системі України впливає на зниження ефективності його функціонування, спричиняє втрату довіри до банківського сектору провідних галузей економіки, а також сприяє скороченню депозитної бази та підтримки достатнього обсягу капіталу. Проте питання антикризового управління вітчизняною банківською системою перебуває не лише у площині банківського сектору, що обумовлено її визначальним впливом на фінансове забезпечення національної економіки, стан міжнародних розрахунків, а й значним впливом політичних та соціальних чинників на процеси її функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однак необхідність посилення антикризового управління в банківській системі України не викликає сумнівів у більшості вчених, провідних фахівців галузі, а також безпосередніх споживачів банківських послуг. Різноманітні аспекти функціонування та розвитку вітчизняної банківської системи знайшли своє відображення у працях О.І. Воробйової, О.А. Кириченко, В.М. Кочеткова, А.М. Мороза, М.І. Савлука, А.М. Цугуняна, Ф.І. Шпиг, а також зарубіжних науковців Н. Bierman, S. Smidt та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність значних досліджень у сфері управління банківською системою, про що свідчить широкий перелік наукових публікацій, питання його антикризового регулювання в сучасних економічних умовах потребують подальшого дослідження та систематизації.

Мета статті. Метою цього дослідження є обґрунтування необхідності розроблення системи заходів антикризового управління банківською системою України з метою підвищення результативності її функціонування та створення необхідних умов для комплексного забезпечення реального сектору національної економіки банківськими послугами.

Виклад основного матеріалу. Функціонування вітчизняної економіки протягом багатьох останніх років відбувається в умовах економічної та політичної нестабільності, що має практичне відображення на результативності діяльності всіх галузей економіки, повноті виконання державою власних повноважень щодо економічного розвитку країни та соціального забезпечення її суспільства. Особливу чутливість до політичної та економічної нестабільності країни має банківський сектор, який першочергово акумулює наявні загрози та реагує на ризики, що виникають.

За визначенням В.В. Коваленко, банківська криза – це невід’ємна риса ринкової економіки, яка супроводжує процес поступового розвитку суспільства [4, с. 146].

На думку П.В. Труніна, банківські кризи пов’язані з неспроможністю банків виконувати свої зобов’язання та з активним державним втручанням, спрямованим на запобігання кризовим явищам [9, с. 46].

А.І. Степаненко зазначає, що банківська криза характеризується різким зростанням частки сумнівної та безнадійної заборгованості у кредитних портфелях банків, зростанням їх збитків у зв’язку з переоцінкою непокритої ринкової позиції, зменшенням реальної вартості банківських активів [8].

О.О. Кузьмич зазначає, що банківська криза – це стрімке та масштабне погіршення якості діяльності великої кількості банків, що проявляється в нездатності значної кількості кредитних організацій, а нерідко банківської системи загалом виконувати свої об’єктивно необхідні функції в економіці, здійснювати банківські операції та забезпечувати власний поступальний розвиток [6, с. 53].

Узагальнюючі сучасні погляди на цю дефініцію, вважаємо що під банківською кризою слід розуміти процес системного порушення фінансової стабільності банківських установ, який проявляється у скороченні якісних та кількісних показників результативності їх функціонування.

Зважаючи на різноманітність загроз, що виникають у банківському секторі, а також на необхідність постійного пошуку можливих важелів та інструментів протидії ним, особливої актуальності в роботі банківських установ набуває антикризове управління.

Нині в сучасній економічній літературі існують різні підходи до трактування дефініції «антикризове управління в банківському секторі економіки».

В. О. Джулай розглядає антикризове управління в банківському секторі економіки як динамічну систему і як комплекс заходів, що уможлиблює нейтралізацію дестабілізуючих чинників та повернення у стан рівноваги за умови коливань функціонування банківського сектору в межах основних параметрів його стійкості [2, с. 7].

О.А. Чигринець зазначає, що антикризове управління банківською системою являє собою систему управлінських заходів та рішень щодо діагностики, попередження, нейтралізації і подолання кризових явищ та їх причин у банківській системі [10].

О.П. Градов розглядає антикризове управління як аналіз стану макро- та мікросередовища та вибір місії банку, пізнання економічних механізмів виникнення кризових явищ та створення системи сканування зовнішнього та внутрішнього середовища банку з метою раннього розпізнавання «слабких сигналів» про загрозу наближення кризи [1, с. 104].

О.Г. Коренева пропонує розглядати антикризове управління діяльністю банку як комплекс заходів щодо виявлення факторів, які спричиняють кризу, профілактики, своєчасної діагностики, попередження і нейтралізації кризових явищ, спрямований на досягнення цілей діяльності банківської установи, реалізацію стратегії та прогресивний його розвиток [5, с. 4].

Підсумовуючи наявні трактування, пропонуємо розглядати антикризове управління банківським сектором як комплексну систему дій органів державної влади та фінансово-кредитних установ, спрямовану на попередження кризових явищ та усунення можливих наслідків кризи з метою забезпечення платоспроможності, ефективності та надійності функціонування банківської системи країни.

У 1997 р. Міжнародний банк розрахунків (МБР) вирішив проблему ідентифікації банківської кризи. За визначенням МБР, можна вважати, що банківська криза відбулася, якщо у країні спостерігається прояв хоча б одного з чотирьох чинників:

- проблемні активи банків становлять більше 2 % ВВП країни;
- сума коштів, необхідних для порятунку банківської системи, перевищує 2 % ВВП;
- у банківському секторі націоналізація набула масового характеру, банківські депозити заморожені, а влада запроваджує «банківські канікули»;
- центральний банк гарантує виплати населенню за всіма банківськими депозитами, не забезпечуючи своїх гарантій матеріально [3].

Відповідно до діючих чинників вітчизняна банківська система має характерні ознаки кризи, що підтверджується станом золотовалютних резервів та результативністю її функціонування (табл. 1).

Протягом 2007–2013 років відбулось значне зменшення фактичного обсягу золотовалютних резервів Національного банку України з 32 462,1 млн дол США до 23 143,8 млн дол США за відповідний період, або на 28,7 %. Це в першу чергу було пов'язано з виконанням державою власних боргових зобов'язань, включаючи здійснення платежів на користь Міжнародного валютного фонду, а також реалізації заходів щодо підтримання рівноваги на валютному ринку.

Таблиця 1

Стан золотовалютних резервів та результативність функціонування банківської системи України за 2007–2013 роки

Роки	Золотовалютні резерви (млн дол)	Обсяг валового внутрішнього продукту (млн грн)	Фінансовий результат функціонування банківської системи (млн грн)
2007	32 462,1	720 731,0	6 620,0
2008	31 543,3	948 056,0	7 304,0
2009	26 505,0	913 345,0	-38 450,0
2010	34 570,0	1 082 569,0	-13 027,0
2011	31 795,5	1 302 079,0	-7 708,0
2012	24 546,0	1 408 889,0	4 899,0
2013	23 143,8	1 445 000,0	1 436,0

Джерело: складено на основі даних Національного банку України.

Проте збереження такої тенденції щодо скорочення обсягів золотовалютних резервів погіршить стан платіжного балансу та негативно вплине на економіку країни в цілому. Крім того, враховуючи дані, наведені в табл. 1, можна стверджувати, що скорочення золотовалютних резервів НБУ має негативний вплив і на результативність функціонування банківської системи країни. Так, фінансовий результат функціонування банківської системи скоротився з 6620 млн грн у 2007 році до 1436 млн грн у 2013 році, або на 78,3 %.

Окремо необхідно зазначити, що протягом 2009–2011 років функціонування банківської системи України було збитковим, що підтверджує актуальність цього дослідження. Скорочення результативності функціонування банківської системи України певним чином знайшло відображення і на обсягах операцій з рефінансування банків (табл. 2).

Таблиця 2

Операції Національного банку України з рефінансування банків за 2012–2013 роки

Показники	2012		2013	
	млн грн	% до загальної суми	млн грн	% до загальної суми
Загальний обсяг операцій, з них:	97 554,3	100,0	71 498,2	100,0
- через операції прямого репо	56 622,0	58,0	35 970,7	50,3
- кредити, надані через проведення тендерів	11 948,9	12,3	13 799,1	19,3
- через механізм постійно діючої кредитної лінії рефінансування овернайт	25 583,4	29,3	19 770,4	27,7
- через надання стабілізаційних кредитів	400,0	0,4	1958,0	2,7
Повернено кредитів	93 588,6	95,9	70 506,4	98,6

Джерело: складено на основі даних Національного банку України.

Загальний обсяг операцій Національного банку України з рефінансування банків протягом 2012–2013 років скоротився на 26 056,1 млн грн, або на 26,7 %. У структурі загального обсягу операцій з рефінансування значного зменшення зазнали операції прямого репо з 56 622,0 млн грн у 2012 році до 35 970,7 млн грн у 2013 році, а також операцій здійснені через механізм постійно діючої кредитної лінії рефінансування овернайт – на 5813,0 млн грн за відповідний період. Проте відбулось збільшення обсягу кредитів наданих через проведення тендерів з 11 948,9 млн грн у 2012 році до 13 799,1 млн грн у 2013 році, а також стабілізаційних кредитів, темп росту яких за відповідний період становить 489,5 %.

Реалізація антикризового управління банківською системою повинна бути підпорядкована системі принципів, основними серед яких є:

- результативності – здійснення антикризового управління повинно бути спрямоване на забезпечення стабільного розвитку, надійності, ліквідності і рентабельності банківської системи країни;
- цільового фінансування – неможливість використання фінансових ресурсів, передбачених для виявлення ознак кризи та нівелювання її наслідків на інші цілі, незалежно від соціальної, економічної чи політичної ситуації у країні;
- системності – здійснення антикризового управління банківською системою має охоплювати всі наявні та приховані загрози, а також сприяти формуванню комплексу необхідних заходів для попередження кризи та швидкого реагування на її можливі наслідки;
- функціональності – необхідність обов'язкового розподілу функціональних обов'язків антикризового управління банківською системою між Національним банком України, органами державної та місцевої влади, фінансово-кредитними установами з метою забезпечення швидкого реагування на можливі прояви та наслідки кризи;
- інтегрованості – механізм антикризового управління банківською системою має бути інтегрований у стратегію сталого розвитку економіки країни та виступати її ключовою складовою.

Висновки і пропозиції. Застосування дієвого антикризового управління банківською системою незалежно від наявності реальних загроз її функціонування нині є обов'язковою умовою її життєдіяльності. Значна інтегрованість національних економік, з одного боку, відкрила нові можливості для співпраці, створила умови для залучення та розміщення капіталів, посилила міжгосподарські зв'язки, проте з іншого – створила

умови для посилення чутливості економічних систем, що насамперед впливає на функціонування банківського сектору. Це в свою чергу вимагає створення адаптованої до сучасних вимог, динамічної системи антикризового управління банківською системою країни з метою запобігання поширення наслідків кризи на результативності функціонування як окремих галузей, так і економіки країни загалом.

Список використаних джерел

1. Градов А. П. Стратегия и тактика управления фирмой : учебник для вузов / А. П. Градов, Б. И. Кузин. – СПб. : Специальная литература, 1996. – 398 с.
2. Джулай В. О. Антикризове управління в банківському секторі економіки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук / В. О. Джулай. – К., 2011. – 21 с.
3. Золотовалютні резерви України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://infolight.org.ua/charts/zolotovalyutni-rezervi-ukrayini-u-1999-2013-rokah>.
4. Коваленко В. В. Банківська криза та інструменти антикризового управління / В. В. Коваленко, О. Г. Коренева, О. В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 2(92). – С. 144–150.
5. Коренева О. Г. Формування системи антикризового управління в банківських установах [Електронний ресурс] / О. Г. Коренева // Ефективна економіка. – 2012. – № 5. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1150>.
6. Кузьмич О. О. Сутність державного антикризового управління банківським сектором / О. О. Кузьмич // Вісник Академії митної служби України. Серія: Державне управління. – 2010. – № 1. – С. 49–56.
7. Ларионов И. К. Антикризисное управление. Общие основы и особенности России : учебное пособие / И. К. Ларионов, Н. И. Брагин. – М. : Дашков и К, 2001. – 247 с.
8. Степаненко А. І. Макроекономічні фактори банківських криз / А. І. Степаненко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2009. – Вип. 26. – С. 142–152.
9. Трунин П. В. Мониторинг финансовой стабильности в развивающихся экономиках (на примере России) / П. В. Трунин, М. В. Каменских. – М. : ИЭПП, 2007. – 106 с.
10. Чигринець О. А. Використання інструментів антикризового управління банківською системою України / О. А. Чигринець // Збірник наукових праць ДЕГУТ. – 2009. – Вип. 13.
11. Щербань І. О. Теоретичні основи механізму антикризового управління діяльністю посередницьких підприємств / І. О. Щербань // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 4. – С. 54–60.
12. Bierman, H. The capital budgeting Decision: Economic Analysis of Investment Project / H. Bierman, S. Smidt. – 9th edition. – London : Routledge, 2006. – 442 p.